

El mes de setembre de l'any 2018 l'associació Confluència.cat va posar en marxa *El Món de Demà*, un espai de reflexió que, més enllà de la informació o la opinió, vol acumular coneixement constructiu a través de la veu d'acadèmics i científics socials joves o responsables institucionals que no són veus habituals del debat públic. Cada quinze dies *El Món de demà és al Cercle* posarà a l'abast del soci un article valuós de la proposta que aquesta plataforma posa en circulació.

A la recerca del sentit: transformacions de la religió en temps convulsos.

Mar Griera, Directora del centre de recerca ISOR especialitzat en sociologia de la religió

Alguns diuen que la COVID-19 és un ultimàtum del planeta terra. D'altres afirmen que és un forma d'auto-sabotatge del capitalisme. També hi ha qui creu que és un oportunitat per repensar-nos com a humanitat. I són molts els que estan convençuts que això és el final, l'avantsala de l'apocalipsi.

Aquestes darreres setmanes les teories proliferen de forma desbocada per les xarxes socials. N'hi ha per tots els gustos. Algunes amb to de conspiració, d'altres amarades d'humanisme ecològic, n'hi ha que recorden l'estil d'un manual de creixement personal i altres que beuen d'una matriu clarament religiosa. El ventall és ampli però totes tenen un denominador comú: la voluntat de donar sentit al moment actual, a la pandèmia, a la interrupció de la vida tal i com la coneixíem. Buscar pistes, interpretar-les, avaluar-les i construir una explicació. En certa manera, això és el que, d'una forma més o menys explícita, més o menys barroera, tots fem: cercar una teoria que ens permeti domesticar l'angoixa i, alhora, si és possible, que ens doni eines per afrontar la quotidianitat i pensar el demà.

Al llarg de la història, les religions han tingut un paper preponderant, i gairebé hegemònic, en aquest àmbit. Les religions com a proveïdores, i transmissores, de relats. També com a creadores de normes i de mecanismes per imposar-les. Les religions com a font de sentit i garants de la moral. Avui dia les explicacions de caràcter religiós continuen gaudint de protagonisme

arreu del planeta però, en molts indrets, com a casa nostra, han perdut el seu status hegemònic. Catalunya es perfila com un dels territoris més secularitzats del món contemporani. Una secularització que va estretament lligada amb la caiguda, gairebé en picat, de les persones que s'identifiquen com a catòliques. És una transformació condensada en una generació. Les dades que tenim ens mostren que entre les persones de més de 64 anys, un percentatge del 87,1 es declaren catòliques. Una xifra que davalla fins al 34,3% entre aquells que s'ubiquen a la franja entre els 16 i els 24 anys. Un canvi que, segons les dades de les que disposem, és molt més moderat a l'estat espanyol, on la mitjana de persones que s'identifiquen com a catòliques voreja el 68%.

Mapa de les religions

Catalunya, en termes d'identificació religiosa, i també de nivell de pràctica, s'assimila a països com Noruega o Suècia. Ara bé, Catalunya no és un país del Nord d'Europa. Tampoc en termes de religió. Al Nord d'Europa, l'Església continua gaudint d'un fort prestigi social. I si bé és cert que, allà també, les esglésies cristianes han perdut fidels en les darreres dècades, això no ha implicat que la reputació de la institució fes fallida. L'Església és percebuda com una institució amb legitimitat per intervenir en la vida pública i amb credibilitat per fer sentir la seva veu. A Catalunya no. L'Església Catòlica és una de les institucions que surt més mal parada a les enquestes. L'explicació no és unívoca. Per una banda, la història, a vegades, passa factura. I el paper de l'Església durant el franquisme encara té un pes preeminent en la memòria social del país. Per altra banda, la jerarquia eclesiàstica no ha sabut fer-se seva, o visibilitzar, la tasca d'una església associativa i compromesa que, sovint, gaudeix de bona reputació a nivell local però que és vista com a deslligada -gairebé com a antagònica- de la institució.

“Si bé el creixement de les minories religioses és un fenomen rellevant, no és un fenomen substancialment nou. Només cal passejar pel call de Barcelona o de Girona per fer-se'n cabal. Allò que és realment nou, seguint amb el filòsof canadenc Charles Taylor, és que aquest pluralisme es produeix en el que ell anomena l'era secular.”

I hi ha una altra raó. I és més de fons. O de transfons, que diria el filòsof canadenc Charles Taylor. En la nostra societat, les grans institucions –també d’altre índole com sindicats o partits polítics– han perdut força com a estructuradores de la vida social i personal. Es multipliquen els proveïdors de sentit i es fragmenten les institucions que articulen la vida social. Allò que caracteritza el món contemporani és el pluralisme, i no la secularització, deia fa uns anys el sociòleg nord-americà Peter Berger. Un pluralisme que ens condueix a l’imperatiu herètic, la necessitat de triar. L’existència de múltiples opcions fa que les institucions religioses perdin plausibilitat i que l’acomodació automàtica a un món religiós heretat no pugui fer-se de forma donada per descomptat. En algun moment o altre ens veiem obligats a escollir –o en darrera instància, a assumir que no volem escollir– i a justificar la nostra opció. A més, en un món globalitzat com el nostre, on les migracions –tant de persones com d’idees– s’acceleren a velocitats inusitades, creixen les opcions disponibles.

Avui dia a Catalunya hi ha 1360 centres de culte religiós, no catòlics. D’entre aquests, destaquen les esglésies evangèliques (725), difícils de descriure amb un únic adjectiu per l’heterogeneïtat de les comunitats que engloba. N’hi ha de profundament conservadores i de molt progressistes, n’hi ha que són molt austeres en el culte i d’altres on el fervor religiós s’hi expressa amb intensitat. La segona minoria és l’islam. Es comptabilitzen 256 oratoris musulmans a tot el territori català. Molts d’ells, encara, arquitectònicament invisibles, dissimulats enmig de polígons industrials. Testimonis de Jehovà, centres budistes i esglésies orientals ocupen les següents posicions. Seguits per altres grups amb una presència ja molt més minoritària (Hinduïstes, Adventistes del Setè Dia, Mormons, Sikhs, la Fe Baha’í o el judaisme). El creixement exponencial de la diversitat religiosa ha esperonat les iniciatives interreligioses. També s’han posat en marxa nombroses accions polítiques, especialment en l’àmbit local, encaminades a acomodar aquesta diversitat.

“La diversitat religiosa a casa nostra, encara massa sovint, es conjuga amb situacions de precarietat que complexifiquen i dificulten el reconeixement.”

S'ha incrementat l'oferta religiosa. Ara bé, si parléssim en termes economicistes, diríem que no ens trobem a una situació de lliure mercat on totes les confessions religioses disposen de les mateixes opcions d'atraure fidels. La diversitat religiosa a casa nostra, encara massa sovint, es conjuga amb situacions de precarietat que complexifiquen i dificulten el reconeixement. Així mateix, i malgrat existeix una certa voluntat institucional encaminada a combatre les discriminacions religioses, sovint les minories –i especialment l'islam– es converteixen en el blanc fàcil dels discursos populistes i d'extrema dreta. La legislació, alhora, es troba ancorada en el que en diuen un reconeixement asimètric, on l'Església Catòlica continua tenint una posició preeminent. No és només la legislació, també l'existència de formes de catolicisme banal, sovint no reflexionat, que es fa visible en la creació d'una frontera entre “nosaltres” i “ells”. També una laïcitat que, a vegades, paradoxalment, fa conxorxa amb els sectors ultra conservadors per arremetre amb força contra l'islam. Un laïcisme que oblida que, a Catalunya, la laïcitat es va començar a forjar a finals del s. XIX i principis del XX a partir de la col·laboració de grups heterodoxos com espiritistes, lliurepensadors, teòsofs o maçons. La dictadura, però, va trencar aquesta genealogia i determinats relats de la modernitat ens han soscavat aquesta memòria.

Pluralisme a l'era secular

Sigui com sigui, i si bé el creixement de les minories religioses és un fenomen rellevant, no és un fenomen substancialment nou. Només cal passejar pel call de Barcelona o de Girona per fer-se'n cabal. Allò que és realment nou, seguint amb el filòsof canadenc Charles Taylor, és que aquest pluralisme es produeix en el que ell anomena l'era secular. Un temps històric on l'individu ha desplaçat Déu del centre de l'univers, i la Veritat –en majúscules– deixa d'estar ubicada en entitats exteriors per passar a raure a l'interior de cadascú. Un temps en el qual la recerca de la plenitud ja no es vehicula, exclusivament, a través de les religions tradicionals. Emergeixen nous proveïdors de sentit, es desregula el mercat dels símbols religiosos i, alhora, l'individu se sent capaç d'autenticar allò que creu, allò que sent, sense ajuda, o intermediació, d'una autoritat institucional. Un context d'experiències híbrides: des de catòlics que es compren un buda de jardí per fer bonic, a les adolescents musulmanes que desconfien de l'imam de l'oratori però segueixen amb devoció *youtubers* de l'òrbita musulmana o

aquells que es consideren ateus però canten mantres amb els ulls tancats en un retir de ioga.

“Emergeixen nous espais d'espiritualitat que no només ofereixen eines per cultivar la transcendència sinó també noves mirades per pensar la vida social.”

La religió viu moments de transformació. Per una banda, la religió guanya preeminència com a vehicle identitari a nivell global i es produeix una embranzida dels moviments socials, polítics i culturals que s'expressen en clau religiosa. Això, inevitablement, i malgrat la força de la secularització, té un impacte a casa nostra. El mirall global revitalitza i dona embranzida a la re-articulació local en clau religiosa esperonada tant per determinats grups catòlics, com per algunes minories i altres actors polítics i socials. La batalla ideològica està servida i la moral pública esdevé un terreny per a la confrontació. La situació a Catalunya no és equiparable al que passa en d'altres indrets del món però l'influx d'aquesta tendència també ens arriba.

Per altra banda, la recerca del sentit escapa, cada vegada més, dels constreyniments institucionals de la religió i s'expressa en nous llenguatges. El creixement de l'anomenat MacMindfulness o l'expansió de formes espirituals de consum ràpid guanyen presència com a vies –gairebé desesperades– de recerca de sensacions de benestar emocional o espiritual. En paral·lel, però, també emergeixen nous espais d'espiritualitat que no només ofereixen eines per cultivar la transcendència sinó també noves mirades per pensar la vida social. El sociòleg alemany Hartmut Rosa descriu, moltes d'aquestes iniciatives, com a formes de des-acceleració social, espais de resistència a una vida viscuda en la constricció de les coordenades espai-temps. Són formes de recerca de sentit que es vehiculen, cada vegada més a través d'un ampli ventall de proveïdors que a mig camí entre la teràpia, les religions, la filosofia, l'espiritualitat o el *do it yourself* ofereixen pistes per aprendre viure en temps accelerats (o confinats).
